

ΑΝΤΙ-ΜΑΗΣ: ΤΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΚΙΝΗΜΑ ΣΤΗΝ ΓΑΛΛΙΑ

ΣΚΕΨΕΙΣ ΓΙΑ ΤΙΣ ΚΙΝΗΤΟΠΟΙΗΣΕΙΣ ΦΟΙΤΗΤΩΝ, ΜΑΘΗΤΩΝ ΚΑΙ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΩΝ
ΕΝΑΝΤΙΑ ΣΤΟ «ΣΥΜΒΟΛΑΙΟ ΠΡΩΤΗΣ ΠΡΟΣΛΗΨΗΣ», ΜΑΡΤΙΟΣ-ΑΠΡΙΛΙΟΣ 2006

ΑΝΔΡΕΑΣ ΠΑΝΤΑΖΟΠΟΥΛΟΣ

Για τρίτη φορά μέσα σε έναν χρόνο (Μάιος 2005-Απρίλιος 2006), η Γαλλία βρέθηκε στο επίκεντρο της ευρωπαϊκής, ακόμα και παγκόσμιας συζήτησης. Μετά την απόρριψη της ευρωπαϊκής συνταγματικής συνθήκης στο δημοψήφισμα της 29ης Μαΐου 2005, και την εξέγερση των προαστίων το πρώτο δεκαπενθήμερο του Νοεμβρίου του ιδίου έτους, η μαζική φοιτητική και μαθητική κινητοποίηση κατά του «Συμβολαίου Πρώτης Πρόσληψης» (ΣΠΠ) τον Μάρτιο-Απρίλιο του 2006 δικαίως εγείρει ερωτήματα και προκαλεί ανάμεικτα συναισθήματα. Τι συμβαίνει με αυτή την κοινωνία; Γιατί αντιδρά, όπως υποστηρίζουν ορισμένοι, σε «κάθε» μεταρρύθμιση; Η Γαλλία είναι «κοινωνικό εργαστήρι» μιας αντίστασης στον οικονομικό υπερ-φιλελευθερισμό, ή μια «αρχαϊκή» κοινωνία η οποία φοβάται το μέλλον αρνούμενη να προσαρμοστεί; Οι φοιτητικές και μαθητικές κινητοποιήσεις, με τη μαζική συνδρομή όλων των εργατικών συνδικάτων, του Μαρτίου-Απριλίου 2006 ήταν ένας νέος «Μάης»; Οι σκέψεις που ακολουθούν δεν έχουν σκοπό, βέβαια, να απαντήσουν σε όλα αυτά τα θέματα. Στόχος μας είναι η κριτική παρουσίαση της πρόσφατης νεολαιίστικης κινητοποίησης και η συγκριτική, με άλλες «ανάλογες» κινητοποιήσεις, επισήμανση ορισμένων χαρακτηριστικών της. Στο πλαίσιο αυτό, τα ερωτήματα τα οποία μόλις θέσαμε, θα μπορούσαν ως έναν βαθμό να διασαφηνισθούν καλύτερα.

1. Στη Γαλλία, κατά την τελευταία δεκαετία, έχουμε να κάνουμε με ό,τι ονομάστηκε επιστροφή του κοινωνικού ζητήματος, το οποίο πλέον και μετά την απόρριψη του ευρωσυντάγματος δεν είναι αντικείμενο αποκλειστικής εκμετάλλευσης από την ακροδεξιά. Αν και ένα τέτοιο συμπέρασμα θα πρέπει αμέσως να μετριαστεί, αφού ο ακροδεξιός εθνικο-λαϊκιστικός κίνδυνος είναι πάντα παρών, επενδύοντας, ιδιαίτερα μετά τη νεανική εξέγερση στα γαλλικά προάστια το Νοέμβριο του 2005, σε ένα διευρυνόμενο αίσθημα ανασφάλειας, ωστόσο, ορισμένες κοινωνικο-πολιτικές εξελίξεις συνηγορούν στο γεγονός ότι η αριστερά σε όλες της τις εκδοχές βρίσκεται αντιμέτωπη με ένα μεγάλο τμήμα μιας διάχυτης κοινωνικής δυσφορίας η οποία τροφοδοτεί επαναλαμβανόμενες εκφράσεις μιας εν δυνάμει αριστερόστροφης κοινωνικής διαμαρτυρίας. Γενικότερα μιλώντας, και αναφερόμενοι πάντα σε αυτή την ιδιόμορφη «επιστροφή» του «κοινωνικού ζητήματος», είναι χαρακτηριστική η κοινωνικο-πολιτική τάση η οποία σταθερά καταγράφεται σε όλες λίγο πολύ τις εκλογικές αναμετρήσεις, αλλά και σε όλες τις κοινωνικές κινητοποιήσεις αυτής της περιόδου. Ορισμένοι μάλιστα πολιτικοί ερευνητές δεν θα διστάσουν, στηριζόμενοι στην ανάλυση και εκλογικών δεδομένων, να σύρουν μία γραμμή συνδέοντας ευθέως την εκλογική συμπεριφορά αρκετών από εκείνους οι οποίοι ψήφισαν «όχι» στο Μάαστριχτ (στο σχετικό δημοψήφισμα του 1992) με την απόρριψη του Ευρω-συντάγματος.¹ Ωστόσο, αυτή η

«επιστροφή» δεν θα πρέπει να κατανοείται σε μια καθαρή μορφή, ως επανάκαμψη ενός με παραδοσιακούς όρους ταξικού ζητήματος σε μια ιδιαίτερα θερμή περίοδο αναδιοργάνωσης των καπιταλιστικών σχέσεων κυριαρχίας εν μέσω παγκοσμιοποίησης. Η τελευταία, ιδιαίτερα μέσα από μια συγκλίνουσα ρεαλιστική στόχευση των κυρίαρχων εθνικών (γαλλικών) πολιτικών δυνάμεων, αμφισβητώντας τις κατακτήσεις του κράτους πρόνοιας, δεν συρρικνώνει μόνο την «πρόνοια», αλλά και τον θεσμικό φορέα της, το κράτος. Μέσα σε ένα τέτοιο πλαίσιο, βάλλεται η ίδια η εθνικο-δημοκρατική βολонταριστική πολιτική σύνθεση ισότητας, ελευθερίας και αλληλεγγύης που ιδεοτυπικά τουλάχιστον συνιστά το πρόσημο του γαλλικού ρεπουμπλικανισμού.² Έτσι, θα πρέπει, εδώ, να επισημάνουμε ότι μετά τις μαζικές κινητοποιήσεις των εργαζομένων του δημόσιου τομέα το Δεκέμβριο του 1995 για το «σχέδιο Ζυππέ», σχετικά με τη μεταρρύθμιση του καθεστώτος χρηματοδότησης της κοινωνικής ασφάλισης, εκδηλώνεται περιοδικά ένα ισχυρό κοινωνικό κίνημα ενάντια σε μια υπερ-φιλελευθεροποίηση των συνθηκών εργασίας και κοινωνικής προστασίας, μια ισχυρή κοινωνική αντίσταση σε μέτρα που θέλουν να συρρικνώσουν το γαλλικό μοντέλο προνοιακής συνοχής, τη «γαλλική εξαίρεση», εξομοιώνοντάς την ατύπως τουλάχιστον με το αγγλο-σαξωνικό μοντέλο. Ενδεικτικά, ως προς το μέγεθος, και την από αυτό απορρέουσα κοινωνική σημασία, των κοινωνικών κινητοποιήσεων, μπορούμε να απαριθμήσουμε: 2,2 εκατομμύρια διαδηλωτές κατεβαίνουν στους δρόμους ενάντια στον εν λόγω «σχέδιο Ζυππέ» το 1995· 1,3 εκατομμύρια διαδηλωτές διαδηλώνουν την αντίθεσή τους στην ακροδεξιά και στον ηγέτη της Ζαν-Μαρί Λε Πεν, ο οποίος φιγουράρει αντίπαλος του Ζακ Σιράκ στον β' γύρο των γαλλικών προεδρικών εκλογών την πρωτομαγιά του 2002· 2 εκατομμύρια εργαζομένων διαδηλώνουν κατά του σχεδίου για τη μεταρρύθμιση του συνταξιοδοτικού καθεστώτος από τον τότε πρωθυπουργό Ζαν-Πιέρ Ραφαρέν, στις 13 Μαΐου 2003· 1,5 εκατομμύρια διαδηλωτές για τον ίδιο λόγο κατεβαίνει στο δρόμο, στις 3 Ιουνίου του ιδίου έτους· 1 εκατομμύριο εργαζόμενοι διαδηλώνουν για τους μισθούς και το 35άωρο στις 10 Μαρτίου 2005· 1 εκατομμύριο εργαζόμενοι διαδηλώνουν για την υπεράσπιση της απασχόλησης και την προστασία της αγοραστικής τους δύναμης, στις 4 Οκτωβρίου 2005· 1 εκατομμύριο διαδηλωτές, κυρίως φοιτητές και μαθητές, βρίσκονται στους δρόμους προκειμένου να διαμαρτυρηθούν και να ζητήσουν την απόρριψη του «Συμβολαίου Πρώτης Πρόσληψης» (ΣΠΠ) του πρωθυπουργού Ντομινίκ ντε Βιλπέν, στις 7 Μαρτίου 2006· 3 εκατομμύρια φοιτητών, μαθητών και εργαζομένων διαδηλώνουν στην «ιστορική» διαδήλωση της 28ης Μαρτίου 2006 κατά του εν λόγω ΣΠΠ·³ 2 εκατομμύρια διαδηλωτές στις 4 Απριλίου 2006 για τον ίδιο λόγο.⁴ Μια τέτοια αυξανόμενη άνοδος του κοινωνικού κινήματος, η οποία υποδεικνύει την ύπαρξη και σταθερή διεύρυνση ενός «κοινωνικού ρήγματος» ανάμεσα στις κυρίαρχες οικονομικά ελίτ και το «λαό»,

Ο Ανδρέας Πανταζόπουλος διδάσκει στο Τμήμα Πολιτικών Επιστημών του ΑΠΘ.

άνοδος η οποία δικαιολογεί ακόμα και το χαρακτηρισμό των κινητοποιήσεων ως «λαϊκών δημοψηφισμάτων»⁵ του δρόμου, μπορεί να εγγραφεται σε μία εν δυνάμει ανατροπή των κοινωνικών και πολιτικών στάσεων και συσχετισμών. Παραδείγματος χάρη, η εθνικο-λαϊκιστική ακροδεξιά, καθώς και η ακραία (θεσμική) δεξιά, οι οποίες από τα μέσα της δεκαετίας του 1980 εμφανίζονται να είναι οι συμπαραστάτες κάθε «λαϊκής αντίστασης» των «γηγενών» Γάλλων, τάχθηκαν τη φορά αυτή αποφασιστικά κατά των διαδηλώσεων, κατά των οχλοκρατικών διαδηλώσεων του «δρόμου», δεν μπορεί ο «δρόμος» να υπαγορεύει τις κυβερνητικές αποφάσεις, υποστήριξαν σχετικά. Για τον Λε Πεν, ιδιαίτερα, «η μάχη κατά του συμβολαίου πρώτης πρόσληψης έγινε μάχη κατά των νέων οι οποίοι θέλουν να εργασθούν και να οικοδομήσουν το μέλλον τους».⁶ Αν δεν κατανοήσουμε αυτήν ακριβώς τη νέα προοπτική, με ακόμα άδηλο, προφανώς, μακροπρόθεσμα πολιτικό αποτέλεσμα,⁷ που άνοιξε αυτή η όχι απρόσκοπτη διαδικασία λαϊκής ανασυσπείρωσης και οικειοποίησης από το σύνολο σχεδόν της αριστεράς (της ακρο-αριστεράς, βεβαίως, περιλαμβανομένης) ενός διάχυτου και ετερόκλητου λαϊκ(ιστι)-κού δυναμικού, δύσκολα μπορούμε να κατανοήσουμε τη σημερινή τροπή των γεγονότων αλλά και, πολύ περισσότερο, εξιδανικευμένες διατυπώσεις του είδους «η Γαλλία είναι ένα κοινωνικό εργαστήριο»... Διατυπώσεις οι οποίες, ωστόσο, αναδεικνύουν διαχρονικά το ειδικό βάρος το οποίο μία ορισμένη «κουλτούρα της ισότητας» διαθέτει μέσα στη γαλλική πολιτική κουλτούρα.⁸

2. Μαζί με αυτό το εν λόγω κοινωνικό ρήγμα, προστέθηκε με το προεδρικό διάγγελμα της 31/3/2006, το οποίο ουσιαστικά επικύρωνε με μικρές τροποποιήσεις το ΣΠΠ και από τον Πρόεδρο Ζακ Σιράκ,⁹ και το δημοκρατικό ρήγμα: οι ελίτ, ακόμα μια φορά, εμφανίζονται να μην ακούνε το λαό, την κοινή γνώμη, την κοινωνία των πολιτών. Επιπλέον, θα πρέπει εδώ να σημειώσουμε ότι ο Ζ. Σιράκ είχε εκλεγεί το 2002 και με τις ψήφους του συνόλου σχεδόν της αριστεράς έναντι του συνυποψηφίου του στο β' γύρο των γαλλικών προεδρικών εκλογών που ήταν ο ακροδεξιός εθνικο-λαϊκιστής Ζαν-Μαρί Λέ Πέν. Ωστόσο, με την επικύρωση εκ μέρους του τού σχετικού νόμου, του ΣΠΠ, ο Σιράκ έδειξε να μην ενδιαφέρεται, τουλάχιστον στα μάτια των διαδηλωτών και του πλήθους των συμπαθούντων, για αυτή την ευρεία δημοκρατική νομιμοποίηση της εκλογής του, συμπεριφερόμενος ουσιαστικά ως ηγέτης της δεξιάς και μόνο. Εξέλιξη η οποία, βέβαια, ήλθε να επικυρώσει μια σχετικά περισσότερο μακρόσυρτη διαδικασία ταύτισης του Γάλλου προέδρου με τον πολιτικό γενέθλιο τόπο του.¹⁰ Αυτές οι μαζικές νεολαιίστικες και λαϊκές κινητοποιήσεις, από κοινού με την αρνητική διάθεση του μεγαλύτερου τμήματος της κοινής γνώμης, όπως αυτή καταγραφόταν σε όλες τις σχετικές δημοσκοπήσεις για τον εν λόγω νόμο, αυτή η εν δράσει μαζική άρνηση αγνοήθηκε επιδεικτικά μέχρι την τελευταία στιγμή.¹¹

3. Το εν λόγω κίνημα δεν είναι «νέο» κοινωνικό κίνημα, δεν μάχεται για μετα-υλιστικές αξίες (οικολογία, φεμινισμός, ειρήνη, αντι-ρατσισμός, κλπ.), αλλά για το δικαίωμα στην πλήρη και σταθερή απασχόληση. Έχει επίκεντρό του την εργασία¹² ως ένα βασικό κύτταρο δημιουργίας του κοινωνικού δεσμού και αναγνώρισης της ανθρώπινης αξιοπρέπειας. Η αυτονομία του ατόμου, για να μπορεί να κάνει αυτό τις κυρίαρχες επιλογές για τη ζωή του, περνά μέσα και από την πλήρη απασχόληση. Με την έννοια αυτή, θα μπορούσαμε να χαρακτηρίσουμε το εν λόγω κοινωνικό κίνημα ως βαθιά ατομοκεντρικό, αν θεωρήσουμε ότι τόσο το πνεύμα όσο και το γράμμα του ΣΠΠ εναντιωνόταν μετωπικά στην ίδια τη δυ-

τική ιστορία, η οποία μέσα από μακρόχρονους κοινωνικούς, πολιτικούς και πνευματικούς αγώνες έδωσε, ως έναν βαθμό, στο άτομο τη δυνατότητα να επιλέγει αυτό τις κοινωνικο-εργασιακές του σχέσεις, επομένως, τη δυνατότητα ελέγχου του «προσωπικού του πεπρωμένου».¹³ Τέλος, συνεπώς, στον επικίνδυνο μύθο του «τέλους της εργασίας», όπως αυτός τουλάχιστον χρησιμοποιείται από τους φορείς ενός νεο-προοδευτικού, νεο-φιλελεύθερου αλλά και μετα-σοσιαλδημοκρατικού, λόγου, και απόπειρα επανεγγραφής της ατομικής ταυτότητας μέσα σε έναν εργασιακό βίοκοσμο, ο οποίος, παρά τις βασικές αλλοτριωτικές του συνθήκες (καπιταλιστική εκμετάλλευση), μπορεί να αποτελεί μία από τις βάσεις της ίδιας της ατομικής «αναγνώρισης», κατοχύρωσης της ανθρώπινης «αξιοπρέπειας» για την οποία τόσο πολύ κάνει λόγο ένας συγκαιρινός μεταμοντέρνος λόγος, ανάγοντάς την στο κατεξοχήν χειραφετητικό, «αυθεντικό» αίτημα της εποχής μας, την ίδια στιγμή που ο λόγος αυτός, κρυπτικά λειτουργώντας, την υπονομεύει, με το να κηρύττει μία ορισμένη ευέλικτη απελευθέρωση από την εργασία. Όπως ακριβώς το επισημαίνει με μια ιδιαίτερη διεισδυτική παρατήρηση ο Γερμανός κοινωνιολόγος Axel Honneth, ο οποίος, εκφράζοντας τη λύπη του γιατί στη Γερμανία δεν μπορούν να παραχθούν τέτοιες μαζικές κινητοποιήσεις, λόγω μιας «διαδικασίας αποπολιτικοποίησης και ιδιωτικοποίησης της ύπαρξης», θα συμπυκνώσει παραδειγματικά: «Αυτό το είδος της μεταρρύθμισης, δηλαδή το ΣΠΠ, εμπεριέχει ένα στοιχείο πρόκλησης το οποίο βιάζει τις ήδη θεσπισμένες μορφές κοινωνικής αναγνώρισης: αυτές που εφαρμόστηκαν από το κοινωνικό κράτος. Ρηγματώνει τις προσδοκίες αναγνώρισης του εργαζόμενου ως υποκείμενου δικαίου. Είναι αυτό που ο κοινωνιολόγος Robert Castel ονομάζει 'statut': το να εργάζεται κανείς συνδέεται εσωτερικά με την απόλαυση ορισμένων δικαιωμάτων, μεταξύ άλλων το δικαίωμα στη σταθερότητα».¹⁴ Αλλά μέσα από την πλήρη απασχόληση περνά και η ιδιότητα του πολίτη, αφού αυτή δομείται διαμέσου σταθερών και ισότιμων σχέσεων και δεσμών με μια νομικο-πολιτική δομή, το κράτος. Εδώ, το κοινωνικό, το δικαιοκτικό και το πολιτικό συμπλέκονται και συγκροτούν μια παραγωγική ενότητα δικαιωμάτων και υποχρεώσεων, παράγοντας μια κοινότητα πολιτών. Μέσα σε αυτή την κοινότητα πολιτών η κοινωνική και πολιτική ιδιότητα του πολίτη συγχωνεύονται και αλληλο-ενισχύονται. Δεν μπορείς να έχεις, στο πλαίσιο που προδιέγραφε το ΣΠΠ, έστω «πειραματικά», πολίτες δύο κατηγοριών, η μία όσοι είναι ηλικιακά άνω των εικοσιέξι ετών και οι άλλοι κάτω των εικοσιέξι ετών για τους οποίους να επιφυλάσσεται ένα *διαρκές πραξικόπημα έκτακτης εργασιακής ανάγκης*, το ορατό φάσμα μιας «ολικής ανεργίας».¹⁵ Δεν μπορεί αυτοί οι πολίτες να είναι «πολίτες μιας χρήσεως», ενάντια σε κάθε στοιχειώδη έννοια αξιοπρέπειας που στηρίζεται στην πολιτική αξία της (ρεπουμπλικανικής) ισότητας. Τόσο η ατομική αυτονομία, θεμέλιο της ίδιας της ανθρώπινης δημιουργικότητας,¹⁶ όσο και η ιδιότητα του ενεργού πολίτη επαναγειώνονται μέσα από το αμετάθετο αίτημα μιας σταθερής και εδαφικά προσδιορισμένης εργασιακής χωρο-χρονικότητας, ενάντια σε κάθε αβέβαιη προοπτική «κοινά συμμεριζόμενων ρίσκων», ή όπως μία απόλυτα ταυτιζόμενη, ως προς αυτό τουλάχιστον το σημείο, νεο-φιλελεύθερη και μετα-σοσιαλδημοκρατική ρητορική μετονομάζουν αυτά τα κοινά συμμεριζόμενα ρίσκα σε «κοινά συμμεριζόμενες διαγνώσεις» της γαλλικής κοινωνικο-οικονομικής κατάστασης εν όψει των «αναταράξεων», κατ' αυτήν τη ρητορική, «μεταρρυθμίσεων».¹⁷ Ωστόσο, όπως είχαμε την

ευκαιρία να επισημάνουμε σχετικά: «Μια κοινωνία δεν μπορεί να οργανώνεται αμυντικά, έχει ανάγκη από ένα ελάχιστο επίπεδο ζωτικών, υλικών και συμβολικών, βεβαιοτήτων για να υπάρξει. Η σημερινή κυρίαρχη ιδεολογία του προοδευτισμού επιχειρεί να μοντελοποιήσει την κοινωνική συνοχή αρνητικά, επισείοντας το ρίσκο της εργασιακής αβεβαιότητας, θέλοντας να κάνει τους ανθρώπους να το εσωτερικεύσουν ως τη μόνη εφικτή πραγματικότητα. Οι δημοκρατικές κοινωνίες όμως υπάρχουν θετικά, μέσα από ένα κοινό σχέδιο των ισότιμων και ενεργών μελών τους για το μέλλον».¹⁸ Το βασικό, διαρκώς επανερχόμενο την τελευταία δεκαετία στη Γαλλία, πρόβλημα, που μαρτυρά τη θεμελιώδη και επικίνδυνη ακόμα και για την ίδια τη δημοκρατική συνθήκη σύγκλιση νεο-φιλελεύθερων και μετα-σοσιαλδημοκρατικών πολιτικών ελίτ είναι τούτο: η κοινωνική συνύπαρξη οφείλει στο εξής να διέπεται από έναν πολιτικά νόθο ανταγωνισμό ανάμεσα σε μοντέλα διαχείρισης του παρόντος, ή να δομείται στη βάση ανταγωνιστικών δημοκρατικών σχεδίων;¹⁹

4. Είναι κίνημα αντιστασιακό, ένα από τα βασικότερα συνθήματα των διαδηλωτών είναι «αντίσταση» στην εργασιακή ευελιξία, την αβεβαιότητα, την προσωρινότητα, τη νεο-φιλελεύθερη απορρύθμιση της αγοράς και στον ευέλικτο δεσποτισμό της.²⁰ Είναι ενδεικτική επ' αυτού και η οπωσδήποτε διφορούμενη ερμηνεία μιας δήλωσης ενός από τα κορυφαία στελέχη του Γαλλικού Σοσιαλιστικού Κόμματος, του Ζαν-Κριστόφ Καμπαντελίσ, ο οποίος, επισκεπτόμενος ινκόγκνιτο μια Γενική Συνέλευση φοιτητών ενός υπό κατάληψη Πανεπιστημίου, θα συμπεράνει: «Οι νέοι είναι σκληροί, στυφοί, χωρίς προοπτική. Η κατάληψη των πανεπιστημίων είναι το σύμβολο μιας αναδίπλωσης, μια ελπίδα προστασίας από τον εξωτερικό κόσμο. Σύνθημά τους είναι η 'αντίσταση'».²¹

5. Ταυτόχρονα είναι ένα κίνημα «αμυντικό»,²² θα μπορούσε να πει κανείς ακόμα και «συντηρητικό», με την έννοια ότι θέλει να διατηρήσει ακριβώς μία δημοκρατική και νεωτερική κατάκτηση όπως αυτή της πλήρους απασχόλησης.²³ Την ίδια στιγμή, βέβαια, που ο αγώνας του δεν εγγράφεται μέσα σε κανένα επαναστατικό ή/και ουτοπικό φαντασιακό, αφού η υπαρκτή αντικαπιταλιστική του διάσταση είναι όπως είπαμε «αμυντική», εμβρυώδης, «αρχαϊκή» για τους αντιπάλους του. Δεν προβάλλει, δηλαδή, κανένα σχέδιο μιας μελλοντικής απελευθερωμένης κοινωνίας, στερείται οποιουδήποτε μεσσιανισμού, δεν διαθέτει χαρισματικούς ηγέτες, αγνοεί κάθε λυτρωτική εγγραφή σε μια επερχόμενη νέα μεγάλη υπόσχεση.

6. Η εν λόγω συντηρητικότητα του κινήματος, η οποία βέβαια βρίσκεται σε ευθεία αντίθεση με το ελευθεριακό πνεύμα, τις μετα-υλιστικές αξίες και την ουτοπική διάσταση του Μάη του '68, αν φυσικά θεωρήσουμε ότι αυτός συμπυκνώνεται σε αυτά τα χαρακτηριστικά, δεν είναι αναγκαστικά κάτι το ηθικά ή και πολιτικά αρνητικά σημασιοδοτημένο, αν η πρόοδος σήμερα ταυτίζεται με τις επιλογές των εθνικών και διεθνικών, των παγκοσμιοποιημένων πλουτοκρατικών τάξεων, οι οποίες, σε πείσμα ορισμένων που τις θεωρούν «ρευστές» κοινωνιολογικές κατηγορίες,²⁴ αποδιαρθρώνουν την κοινωνική συνοχή. Αυτή η αντι-ουτοπική-συντηρητική διάσταση του κοινωνικού κινήματος φαίνεται να πλήττει κάθε προβολική του διάσταση, κάθε υπερβατική του ενόραση, ανατρέποντας μια μεταμοντέρνα επανεμφάνιση της «ουτοπίας», μέσα από μια κοινωνιακή επικέντρωση στις λεγόμενες ουτοπίες του συγκεκριμένου. Αυτός είναι και ο βασικός λόγος για τον οποίο οι αυτο-αποκαλούμενοι φορείς της κοινωνίας των πολιτών, ΜΚΟ, ανθρωπιστικές οργανώσεις κλπ., απουσιάζουν εντελώς από το

προσκήνιο του κοινωνικού κινήματος. Αν αποδεχθούμε την παλιότερη υπόθεση του φιλοσόφου Paul Thibaud ότι τη θέση της πάλης των τάξεων μετά το '68, αλλά και την πτώση του κομμουνισμού, κατέλαβαν, βαθμιαία, κοινωνιακά-κοινοτικά «αιτήματα» αναγνώρισης,²⁵ το σημερινό κοινωνικό κίνημα έρχεται να διαψεύσει μια τέτοια προοπτική, με την έννοια ότι δείχνει, μέσω του κοινωνικού πραγματισμού του, το «πεζό», υλιστικό έδαφος της κοινωνικής συνύπαρξης. Αλλωστε, είναι οι ίδιες οι πρωτοβουλίες των κυρίαρχων κοινωνικών δυνάμεων, τις οποίες ορισμένοι τις συγκρίνουν ακόμα και με ένα «κοινωνικό πόλεμο»²⁶ κατά των κατώτερων τάξεων, οι οποίες υπενθυμίζουν στην ίδια την κοινωνία ποιο είναι, στη συγκεκριμένη τουλάχιστον περίπτωση, το «πραγματικό». Αυτός ο επιδεικνυόμενος «πραγματισμός» του κινήματος δείχνει ότι στην παρούσα τουλάχιστον φάση ένας ορισμένος («μετα-κοινωνικός») ριζοσπαστισμός άλλαξε στρατόπεδο. Όπως ακριβώς με αναλυτική διεισδυτικότητα το επισημαίνει η Ανίκ Κουπέ, εκπρόσωπος του ανεξάρτητου από κομματικές επιρροές αριστερού συνδικάτου SUD: «Σήμερα δεν νομίζω ότι η ριζοσπαστικότητα βρίσκεται από την πλευρά των συνδικάτων. Νομίζω ότι η ριζοσπαστικότητα βρίσκεται στο στρατόπεδο της κυβέρνησης η οποία υπεραμύνεται πεισματικά του ΣΠΠ και η οποία συνολικότερα εφαρμόζει μια αντι-κοινωνική πολιτική που θρυμματίζει κάθε μορφή αλληλεγγύης και καθιστά όλο και πιο ανασφαλές τη ζωή όλο και μεγαλύτερου αριθμού ανθρώπων».²⁷

7. Στο πλαίσιο αυτό, το κίνημα, κατά τη γνώμη μας, δεν εγγράφεται, με σαφήνεια τουλάχιστον, σε ένα διεθνικό κινηματικό φαντασιακό «ετεροπαγκοσμιοποίησης», όπως αυτό έχει κάνει την ανάδυσή του τα τελευταία χρόνια. Δεν επιζητεί διεθνικές συμμαχίες, δεν καταγγέλλει υπερεθνικούς ή διεθνικούς οργανισμούς, ούτε ελπίζει ότι «ένας άλλος κόσμος είναι εφικτός».²⁸ Αντίθετα αναφέρεται στις εθνικές πολιτικές δομές, δηλαδή έχει ως στόχο το ίδιο το εθνικό κράτος, τις πολιτικές του και τους λειτουργούς του, από τους οποίους ζητάει να αναλάβουν τις ευθύνες τους ως προς τα εργασιακά δικαιώματα και την απασχόληση. Με την έννοια αυτή, το σημερινό κοινωνικό κίνημα θα μπορούσε να συγκριθεί σε αυτά τα ποιοτικά του χαρακτηριστικά με το κίνημα κατά του «σχεδίου Ζυμπέ», το Δεκέμβριο του 1995,²⁹ την μέχρι τότε «σημαντικότερη λαϊκή κινητοποίηση μετά το Μάη του 1968».³⁰ Ζητά, δηλαδή, να πάψουν, κράτος, κόμματα, και πολιτικοί να δηλώνουν αδύναμοι μπροστά σε δήθεν αναπόδραστες εξελίξεις, απλώς να τις παρακολουθούν και να τις «ρυθμίζουν», να προσαρμόζονται σε αυτές. Με την έννοια αυτή, θα μπορούσε κανείς να υποβάλει τη θέση ότι το κίνημα αυτό είναι «προστατευτικό», «αντι-φιλελεύθερο», ενάντια στον καλπάζοντα οικονομικό φιλελευθερισμό, όπου η ασπίδα αντίστασης την οποία ορθώνει δεν είναι παρά η επικαιροποίηση μιας ρεπουμπλικανικής προέλευσης κοινωνικής προστασίας.

8. Αν έπρεπε να αναζητήσουμε κάποια κοινά χαρακτηριστικά με τον Μάη του '68, θα εντοπίζαμε ένα πολύ σημαντικό, όπως αυτό της «αυτο-οργάνωσης» του κινήματος, μέσα από διαδικασίες ευρείας κοινωνικής συμμετοχής και διαλόγου. Με αυτό σε καμία περίπτωση δεν θα πρέπει να εννοήσουμε ότι το σημερινό κίνημα δεν επιχειρήθηκε να γίνει αντικείμενο οικειοποίησης από διάφορες ομάδες και κόμματα της Αριστεράς, ούτε και ότι δεν έγινε αντικείμενο πολιτικάντικης εκμετάλλευσης από τον νεο-φιλελεύθερο και οπαδό μιας «μετριοπαθούς» θεσμικής πολυπολιτισμικότητας Νικολά Σαρκοζύ ενάντια στον επίσης «μετριοπαθή», ρε-

πουμπλικανό όμως αυτή τη φορά, πρωθυπουργό Ντομινίκ ντε Βιλπέν εν όψει των προσεχών προεδρικών εκλογών (Ανοιξη 2007). Ωστόσο, θα ήταν λάθος να μειώσουν αυτοί οι παράγοντες το αυθόρμητο των φοιτητικών και μαθητικών κινητοποιήσεων, τη μαζική και συμμετοχική τους έκφραση. Πρόκειται για την ανάδυση της πραγματικής κοινωνίας των πολιτών, όχι αυτής που εκφράζεται μέσα από εθελοντικές και μη-κυβερνητικές οργανώσεις, και τις οποίες ένας ορισμένος νεο-προοδευτικός λόγος δεν παύει να εξυμνεί, αλλά μιας άλλης, της «πραγματικής», όπως είναι, στην περίπτωση μας, οι μαθητικές, φοιτητικές και άλλες κοινωνικές οργανώσεις, πάνω απ' όλα οι συνδικαλιστικές, όπου ιδιαίτερα οι πρώτες έχουν μια άμεση και αυθεντική κοινωνική εμπειρία του συγκεκριμένου προβλήματος, της συγκεκριμένης κοινωνικής αφορμής, και φέρουν στην επιφάνεια κοινωνικές διαιρέσεις και διακρίσεις, κοινωνικούς και πολιτικούς αποκλεισμούς, καθιστώντας τους κεντρικά πολιτικά διακυβεύματα. Ετσι, στο σημείο αυτό, φαντάζει τουλάχιστον ακατανόητη η θέση η οποία αρνείται στο εν λόγω κίνημα αυτήν ακριβώς τη λειτουργία ανάδειξης και πολιτικοποίησης ενός κοινωνικο-πολιτικού προβλήματος,³¹ όπως αυτό του εν δυνάμει αποκλεισμού ευρύτερων κοινωνικών ομάδων. Όπως, εξίσου ακατανόητη, τουλάχιστον, είναι και η θέση σύμφωνα με την οποία οι κινητοποιούμενοι δεν κάνουν άλλο από το να είναι οι πρωταγωνιστές ενός «φαρσο-συμβάντος», μιας «σχιζοφρενικής φάρσας»,³² αφού ζητούν να ενταχθούν σε μια κοινωνία και ένα σύστημα τα οποία παράγουν τους όρους της απόταξής τους. Κι όμως, στην πραγματικότητα, αυτή η κοινωνία των πολιτών, για την οποία κάναμε λόγο, δεν είναι παρά η μετωπική, το άλλο όνομα, του «λαού», έστω του «νεανικού λαού», ο οποίος αντιστέκεται, γνωρίζει να συνάπτει συμμαχίες και αναγνωρίζει τα συμφέροντά του όχι ενάντια στον υπόλοιπο πληθυσμό, εργαζομένους και ανέργους, αλλά συμπληρωματικά με αυτόν, μέσα σε αυτόν: εδώ, δεν έχουμε να κάνουμε με ένα περισσότερο ή λιγότερο μυθικό «χάσμα γενεών», ούτε πολύ περισσότερο με μια «σύγκρουση γενεών», αλλά με μία πολύ ουσιαστική συγχώνευση γενεών. Το «συμβάν» το οποίο ιδρύει αυτή η κινητοποίηση δεν είναι «απρόβλεπτο», ούτε «τυφλό»,³³ γνωρίζει να επιλέγει τα μέσα δράσης του, ακόμα και να νικά, όπως έδειξε η τυπικά με κυβερνητική πρωτοβουλία απόσυρση, τελικά, του ΣΠΠ. Απευθυνόμενο σε όλον το «λαό», και υλοποιώντας εντός της μετωπικής του έκφρασης μια μεγάλη κοινωνική συνεύρεση κατώτερων κοινωνικών τάξεων, κάλλιστα το κίνημα αυτό μπορεί να χαρακτηριστεί και «διαγενεακό»,³⁴ τόσο λόγω της ενσωμάτωσης σε αυτό όλων σχεδόν των ηλικιακών κατηγοριών, και των δύο φύλων, όσο και λόγω, ακριβώς, της οικουμενικότητας των αιτημάτων του. Στο πλαίσιο αυτό, θα μπορούσε κανείς να υποβάλει την ιδέα ότι έχουμε να κάνουμε με μία πρωτοβάθμια και ελλειπτική απόπειρα αγωνιστικής ανασυγκρότησης μιας πλειοψηφικής λαϊκής υποκειμενικότητας, αμυντικής και συντηρητικής, όπως ήδη επισημάναμε, αφού λείπει ακόμα μια σταθερή και ευέλικτη, «κινηματική», πολιτική της εκπροσώπηση, όπως επίσης απουσιάζει και ένα συγκροτημένο σχέδιο εναλλακτικών προτάσεων, το οποίο να ερμηνεύει, να εκφράζει αξιόπιστα και να θέλει να εφαρμόσει ρεαλιστικά μια διαφορετική από την κυρίαρχη δέσμη πολιτικών. Σε κάθε πάντως περίπτωση, η διαδικασία αυτή εξ αντικειμένου οδηγεί σε μια πραγματικά συμμετοχική αναπολιτικοποίηση της κοινωνίας,³⁵ ακόμα και στην ανάδυση, σύμφωνα με ορισμένους, μιας νέας «αριστερής πολιτικής γενιάς».³⁶ Συμμετοχή την οποία

ορισμένοι τόσο πολύ την επικαλούνται ρητορικά και την εύχονται ακόμα και με ηθικούς όρους, αλλά όταν επισυμβαίνει στην πράξη όχι μόνο δεν την αναγνωρίζουν, αλλά στρέφονται και εναντίον της, ζητώντας από την κοινωνία να δείξει «υπεύθυνη», δηλαδή να συμβιβασθεί, να «προσαρμοστεί», με μια εγγενώς ανασφαλή προοπτική διαρκούς αποσταθεροποίησης, ρευστοποίησης κάθε ατομικού και συλλογικού σχεδίου ζωής. Ένα αίτημα ισότητας και επιστροφής της πολιτικής, αυτά είναι τα δύο ουσιαστικά αιτήματα του κινήματος απέναντι σε έναν κατακλυσμιαίο «φιλονεισμό»³⁷ που συνιστά τη συγκαιρινή θεμελιώδη ευνοϊκή προκατάληψη υπέρ κάθε «αλλαγής» και καταδίκης κάθε «κλειστού» συστήματος. Τη φορά αυτή, ο εν λόγω φιλονεισμός, αντίθετα απ' ό,τι πιστεύει ο Λυκ Φερρύ³⁸, φιλόσοφος και πρώην υπουργός Παιδείας της κυβέρνησης Ραφαρέν, δεν εντοπίζεται στις κινητοποιήσεις, αλλά σε εκείνους οι οποίοι απεργάζονται, μέσω της «προσαρμογής» του, την απίσχναση του γαλλικού κοινωνικού μοντέλου. Επ' αυτού, η σχετική θέση ενός από τους πολλούς εξωτερικούς παρατηρητές της «αδρανούς» κοινωνικο-οικονομικής κατάστασης της Γαλλίας, του βουλευτή του αγγλικού Εργατικού κόμματος Denis MacShane, πρώην υπουργού Ευρωπαϊκών Υποθέσεων της χώρας του, είναι παραδειγματική. Σπεύδοντας να δηλώσει γιατί «έπαψε να θαυμάζει τη Γαλλία»,³⁹ θα εκφράσει τη λύπη του γιατί «ένα κράτος στυλοβάτης της Ευρώπης απορρίπτει τη νεωτερικότητα». Οι κινητοποιούμενοι φοιτητές, σύμφωνα με τον εργατικό βουλευτή, δεν κάνουν άλλο από το να «διαμαρτύρονται κατά της καινοτομίας», οι «συντηρητικοί της δεξιάς και της αριστεράς [που] έχουν την εξουσία» στη χώρα, από τον Ζ. Σιράκ μέχρι τον Λ. Φαμπιούς, υποκύπτουν διαρκώς στον πειρασμό της «ακινήσιας», πρωταγωνιστές της οποίας είναι οι κομμουνιστές και οι τροτσκιστές: «το στάτους κβο είναι το είδωλο της στιγμής». Για τον MacShane, η λύση είναι η επιλογή του σουηδικού κοινωνικού μοντέλου, σε μια χώρα όπου οι απεργίες είναι πλέον παρελθόν!

9. Τέλος, το κίνημα αυτό δεν έχει καμία σχέση με την εξέγερση στα γαλλικά προάστια που έγινε τον προηγούμενο Νοέμβριο. Εκείνη η εξέγερση, είχε χαρακτηριστικά ενός κοινοτιστικού «αντικινήματος», αφού αφορούσε ένα πολύ συγκεκριμένο τμήμα της γαλλικής κοινωνίας, δεν διέθετε και δεν πρόβαλε κανένα αίτημα, αλλά, επιπλέον, βυθίσθηκε εξαρχής μέσα στη γυμνή, τυφλή, μη-δενιστική βία.⁴⁰ Η αλογία και βίαιη «κριτική» που ανέπτυξε εμπράκτως, δεν στρεφόταν μόνο κατά του γαλλικού κράτους⁴¹ το οποίο (υποτίθεται ότι) δεν ενσωματώνει όλους τους πολίτες του, μαγκρεμπίνους «μετανάστες» δεύτερης και τρίτης γενιάς, αλλά και κατά του ίδιου του δημοκρατικού πολιτικού πολιτισμού που φέρουν οι αγωνιστικές κινητοποιήσεις των κυριαρχούμενων τάξεων και ομάδων. Επιπλέον, και σε πλήρη αντίθεση με το σημερινό κοινωνικό κίνημα, ο απόλυτα βίαιος χαρακτήρας αυτού του αντικινήματος, που μόνο ως «κραυγή οδύνης» δεν μπορεί να καταγραφεί,⁴² αν βέβαια μέσω αυτής της περιγραφικής διατύπωσης υπονοείται η άκριτη κατανόησή του, φαίνεται να ήταν αποκλειστική υπόθεση μιας αρκετά προσδιορισμένης ηλικιακής κατηγορίας, εφήβων-νέων ηλικίας 16-17 ετών, οι οποίοι, παρά την όποια συμπάθεια ή κατανόηση ενέπνεαν στον δικό «τους» πληθυσμό, κάλλιστα τους εντάσσει στην κατηγορία ενός γενεακού⁴³ φυλετιστικού (αντι-)κινήματος, έντονα επηρεασμένο, εκτός των άλλων, και από τις «αξίες» του τηλεοπτικού σταρ-σύστημα. Αντίθετα, η βία που περιφερειακά αναπτύχθηκε και «συνόδευσε» το κοινωνικό κίνημα των φοιτητών και μαθητών, την οποία βέβαια τα ΜΜΕ και κυ-

ρίως η τηλεόραση έτειναν ψευδεπίγραφα να την ουσιοποιήσουν ως ένα τουλάχιστον από τα βασικά χαρακτηριστικά των κινητοποιήσεων, είναι ως ένα βαθμό «πολιτική βία», με την έννοια ότι οφείλεται στη δράση γνωστών πολιτικών ομάδων (ομάδες αναρχικών, αριστεριστών, αλλά και ακροδεξιών). Βέβαια, τις τελευταίες ιδιαίτερα ημέρες των κινητοποιήσεων, από τα μέσα Μαρτίου του 2006, οι βιαιότητες φαίνεται να ήταν έργο και «άγνωστων» ομάδων, «συμμοριών» των προαστίων.⁴⁵ Σε κάθε πάντως περίπτωση, αυτό το οποίο θα πρέπει να συγκρατήσουμε είναι ότι ο έγχρωμος λαός, η έγχρωμη νεολαία των προαστίων δεν κατέβηκε στους δρόμους,⁴⁶ συνεπώς, οι δύο νεανικοί λαοί, ο «αποταγμένος» λαός των προαστίων⁴⁷ και ο «ενσωματωμένος» λαός του κέντρου, παρά τις επιμέρους συγκλίσεις, ουσιαστικά δεν κατόρθωσαν να συνάψουν ένα πρώτο συμβόλαιο κοινωνικής αλληλεγγύης, κοινής πολιτικής προοπτικής.⁴⁸ Μιλώντας με τους κλασικούς όρους της πολιτικής επιστήμης, θα μπορούσαμε να διαβλέψουμε ότι για την ώρα μάλλον βρισκόμαστε μακράν μιας διαδικασίας «περιφερειακής» κινητοποίησης που να συγκλίνει προς το «κέντρο» του (πολιτικο-κοινωνικού) «συστήματος» με στόχο την ένταξη και θεσμοποίηση νέων κοινωνικο-πολιτικών δρώντων.⁴⁹

10. Αυτό το οποίο θα πρέπει να τονίσουμε είναι ότι το γαλλικό μοντέλο κοινωνικής συνοχής το οποίο, ιδεοτυπικά μιλώντας, εδράζεται στην ελευθερία και την ισότητα ανάμεσα σε πολίτες, παρουσιάζει σήμερα προβλήματα: ωστόσο, αυτό δεν οφείλεται, κατά τη γνώμη μας, τόσο ή μόνο στο γεγονός ότι υπάρχει κάτι εγγενές σε αυτό το μοντέλο που ξεπεράστηκε, αλλά στο γεγονός ότι έχει προσβληθεί και έχει υπονομευθεί η ενσωματωτική του ιδιότητα, η οποία στηριζόταν σε ένα καθεστώς «ισότητας ευκαιριών» για όλους και όλες, ανεξάρτητα εθνοτικής, θρησκευτικής καταγωγής, έμφυλης ένταξης κλπ. Δηλαδή έχει προσβληθεί αυτό το μοντέλο όχι από μία ας πούμε παρέκκλιση, από μία «ασθένεια»,⁵⁰ από μία αρρώστια των δήθεν υπερ-διογκωμένων κρατικών λειτουργιών, αλλά έχει τραυματισθεί από το νεο-φιλελευθερισμό η οικουμενικότητα των προνοιακών/προστατευτικών λειτουργιών του. Ορισμένοι, και μάλιστα από τον προοδευτικό χώρο, θεωρούν ότι πρέπει να ξεχάσουμε αυτή την καθολική οικουμενικότητα των κρατικών λειτουργιών, οικουμενικότητα αξιακή και πολιτική ταυτόχρονα, να συμφιλιωθούμε ουσιαστικά με την ιδιωτικοποίησή τους, με την ευελιξία κλπ. Αυτή η δήθεν ρεαλιστική διαγνωστική διαπίστωση, ωστόσο, κατανοεί το πραγματικό αποκλειστικά μέσα από την οικονομική του όψη: «η οικονομία αντιμετωπίζεται ως γνώση (gnose), με την έννοια ότι διατείνεται ταυτόχρονα ότι λέει και επεξηγεί το πραγματικό, δείχνει τι πρέπει να γίνει, και προσφέρει μια μέθοδο σωτηρίας, υποδεικνύει τι είναι εφικτό να ελπίζουμε – ή σε τι απομένει να ελπίζουμε. Επομένως παρουσιάζεται ταυτόχρονα ως γνώση (επιστημονικά αποδεδειγμένη), ηθική (δόγμα του καθήκοντος) και θρησκεία».⁵¹ Αυτός ο και ιδεολογικά, ακόμα και θρησκευτικά, επομένως, υποβασταζόμενος περιορισμός, η παραίτηση του κράτους, η απόσυρσή του από την κοινωνία, θα πρέπει, στη συνέχεια, σύμφωνα πάντα με τους εν λόγω «ρεαλιστές» του ρίσκου και τους αφ' υψηλού κατευναστές και εξορκιστές του κοινωνικού «φόβου»,⁵² να αντισταθμισθεί με τη διαβούλευση, την αποκέντρωση και τη συμμετοχή εξατομικευμένων ατόμων-καταναλωτών: υποβάλλουν τη θέση, δηλαδή, ότι η ίδια η κοινωνία, η τοπική κοινωνία, αλλά και η θεματική κοινωνία (γυναίκες, φοιτητές, μετανάστες, κάθε κοινωνική μειονότητα), μια κατακερματισμένη κοινωνία⁵³ πρέπει να αναλάβει ουσιαστικά και εξατομικευ-

μένα αυτή την «ευθύνη» για τις τύχες της. Μια «ευθύνη» η οποία ουσιαστικά δεν είναι άλλη από την εξατομικευμένη διαχείριση των «ρίσκων» που αντιμετωπίζουν στο εξής όλο και ευρύτερες ομάδες πληθυσμού. Αυτό το οποίο προτείνεται ως νέο μοντέλο κοινωνικής οργάνωσης είναι μια γενικευμένη κοινορτοποίηση, μία περιφερειακή και τομεακή κατάτμηση του πληθυσμού, ένας γενικευμένος οριζόντιος πολυμερισμός συμφερόντων και ταυτοτήτων, αναδιαπραγματευόμενης κάθε φορά χωρο-χρονικότητας, ώστε να γίνουν όλοι «μειονότητες», τοπικές, φυλετικές, έμφυλες, εθνοτικές, εθνικές, θρησκευτικές, όπου η κάθε μία θα επιχειρεί να επιβάλει τα συμφέροντα και τα ενδιαφέροντά της σε βάρος των άλλων, ανταγωνιστικά με τις άλλες, διεκδικώντας από ένα «ελάχιστο» και «διαφορετικό», εναπομείναν κράτος την αναγνώρισή της, μέσα σε ένα καθεστώς όχι μόνο ντεφάκτο αλλά και ντεγιούρε πολυπολιτισμικότητας. Η συνέπεια μιας τέτοιας εξέλιξης είναι ότι η κοινωνία διαλύεται, η θεσμική κοινωνική αλληλεγγύη εξανεμίζεται προς όφελος ατομικών και ατομικιστικά συγκροτημένων συλλογικών κοινοτικών εγωισμών. Τη θέση του πολίτη έτσι την καταλαμβάνει το εγωϊστικό άτομο, η εγωϊστική κοινότητα (οι χριστιανοί, οι μουσουλμάνοι κλπ., τα εθνοτικά δηλαδή ερείσματα μιας αυτοαποκαλούμενης «διαφοροποιημένης ιδιότητας του πολίτη»). Η κοινωνία γίνεται κοινωνία μειονοτήτων, αντί για κοινωνία πολιτών ίσων απέναντι στον δημοκρατικά επεξεργασμένο και καθολικό νόμο. Μια τέτοια προγραμματική πρόταση, η οποία μάλιστα θέλει να είναι επινοητικά «εναλλακτική», μπορεί να συνοψισθεί, σε μια ριζοσπαστική-πολυπολιτισμική της εκδοχή, ως ακολούθως: «(...) Είναι σημαντικό να προάγουμε ένα εναλλακτικό σχέδιο το οποίο να επιτρέπει να ενοποιηθούν οι λαϊκές κατηγορίες μέσα σε ένα κοινό πεπρωμένο. 'Κοινό', όχι 'μοναδικό'... Αν η République πρέπει να κατασκευασθεί, αυτό δεν μπορεί παρά να γίνει παρά με νέο τρόπο. (...) Μπορεί η γαλλική République να επινοήσει μια ισότητα η οποία να μην συντρίβει τις διαφορές και να επιτρέπει στον καθένα/μιά να μαστορεύει μια ανοιχτή ταυτότητα; (...) Η προς οικοδόμηση εναλλακτική λύση, προϊόν του 'κοινωνικού κινήματος' και/ή του 'ετεροπαγκοσμιοποιητικού', πρέπει να αρθρώνει επαρκώς αυτά τα δύο πόδια της, να είναι αντιφιλελεύθερη στα κοινωνικοοικονομικά της θεμέλια και επικεντρωμένη στα δικαιώματα και τη συμμετοχική δημοκρατία στις πολιτικο-πολιτισμικές της διαστάσεις. Με αυτή την προϋπόθεση η εναλλακτική αριστερά θα υπερβεί τις συγκαιρινές εσωτερικές διαιρέσεις, οι οποίες ναρκοθετούν την ικανότητά της να προσφέρει μια συνεκτική και συσπειρωτική προοπτική. (...) Αν ο ρεπουμπλικανισμός έχει ένα μέλλον, είναι με την προϋπόθεση να ξεφορτωθεί τα κουρέλια του: τη γοητεία του 'Ενός' και την κρατικιστική του προδιάθεση».⁵⁴ Αυτό όμως που συνέβη στη Γαλλία είναι η κοινωνική ήττα αυτού του οριζόντιου και ρευστού μοντέλου κοινωνικής συνοχής, του πολυπολιτισμικού-κοινοτιστικού μοντέλου, εντός του οποίου υπονομεύεται η θέση της («συγκεντρωτικής») πολιτικής, πριν καν ακόμα το μοντέλο αυτό θεσμικά δοκιμαστεί στην πληρότητά του: οι κινητοποιήσεις των φοιτητών, των μαθητών και των εργαζομένων έδειξαν ότι οι κοινωνικές διαιρέσεις είναι ισχυρότερες από άλλες πολιτισμικές διαιρέσεις, και μάλιστα οι κοινωνικές διαιρέσεις είναι ακόμα εθνικές κοινωνικές διαιρέσεις. Πάνω σε αυτές συνεχίζουν να δομούνται αντίθετα κοινωνικά και πολιτικά προτάγματα, σχέδια ζωής και όχι πάνω σε αφηρημένες και οριζόντιες διαφορές. Οι τελευταίες αποκτούν νόημα και πολιτικοποιούνται μόνο στο βαθμό που αρθρώνονται με τις βασικές κοινωνικές διαιρέσεις. Για να το πούμε απλά:

σήμερα, αυτό που μας λέει το γαλλικό κοινωνικό κίνημα με τον τρόπο του είναι ότι η βασική διαίρεση εξακολουθεί να είναι χονδρικά πλούσιοι/φτωχοί. Ότι η «φτώχεια» δεν έχει να κάνει μόνο με χαμηλούς μισθούς, αλλά και, ιδιαίτερα, με μια θεμελιακά ανασφαλή προοπτική για τον μερικώς και περιοδικά «απασχολήσιμο» νέο εργαζόμενο, οποίος από τη θέση του εν δυνάμει επαγγελματικά και κοινωνικά αποταγμένου πρέπει, στο εξής, να αναστοχάζεται και να ανασυντάσσει διαρκώς, μέσα σε ένα καθεστώς διεπόμενο από άγχος και φόβο για το μέλλον,⁵⁵ την προσωπική του βιογραφία. Ότι, όπως χαρακτηριστικά έχει επισημάνει ο κοινωνιολόγος Robert Castel, εξακολουθούν «να υπάρχουν συλλογικές σχέσεις κυριαρχίας»⁵⁶ οι οποίες είναι ταξικές σχέσεις, και οι οποίες δεν ανάγονται σε δι-ατομικές σχέσεις που να δεσμεύουν (μόνο) προσωπικές ευθύνες. Ότι το λεγόμενο «νέο κοινωνικό ζήτημα», δεν είναι και τόσο «νέο», και ότι παρά τις οπωσδήποτε σημαντικές τροποποιήσεις που έχει υποστεί μέσα σε ένα καθεστώς παγκοσμιοποίησης, απέχει ακόμα από έναν θεμελιώδη αναπροσδιορισμό, του τύπου τουλάχιστον που υποβάλλουν ορισμένοι, σύμφωνα με τον οποίο «το αστεακό διακύβευμα είναι το νέο κοινωνικό ζήτημα», θεωρώντας ότι η εθνικο-λαϊκή κυριαρχία στην εποχή της «πόλης-κόσμος» είναι πλέον παρελθόν».⁵⁷ Ότι, επιπλέον, στο πλαίσιο αυτό, το ζήτημα της ενσωμάτωσης των μεταναστών (και όλων των «μειονοτήτων»), παραδείγματος χάρι, δεν μπορεί να αναπτυχθεί παρά ως μέρος, ως τμήμα ενός ευρύτερου κοινωνικού κινήματος, ενός, ας μας συγχωρεθεί η παλιομοδίτικη έκφραση, λαϊκού κινήματος, και όχι ενάντιά του. Με άλλα λόγια, ότι το πρόβλημα της ενσωμάτωσης των μεταναστών είναι ένα μέρος ενός γενικότερου προβλήματος ενσωμάτωσης των κατώτερων κοινωνικών τάξεων και ομάδων στο σύνολό τους στο «σύστημα», παρά τις προφανείς υπαρκτές εντάσεις και διαιρέσεις οι οποίες υφίστανται, και σε ορισμένες περιπτώσεις μεγεθύνονται, μεταξύ «εθνικών και «ξένων». Οι εντάσεις αυτές, οι οποίες σε καμιά περίπτωση δεν μπορούν να γίνουν αντικείμενο απάρνησης/παραγνώρισης/υποτίμησης, αξιακής ή/και πολιτικής, δεν είναι ικανές από μόνες τους να πριμοδοτήσουν μία ουσιαστική εσωτερική ανασυγκρότηση του υποκειμένου «λαός»: το «πλήθος» που υποτίθεται ότι τον υποκαθιστά δεν μπορεί να αποτελέσει μία εδραία νεο-λαϊκή υποκειμενικότητα, με σχετικά σταθερή δομή, με δραστηριότητες οι οποίες υπερβαίνουν τον εθνικό χωρο-χρόνο. Ούτε, βέβαια, μπορούν να οδηγήσουν στην πολιτική διάγνωση περί μιας «μπλοκαρισμένης κοινωνίας»,⁵⁸ κατάσταση για την οποία ευθύνεται ο υπερτροφικός «συγκεντρωτισμός» της, ο «γιακωβινισμός» της και ο συνεπαγόμενος «ντεσιζιονισμός»⁵⁹ των πολιτικών της ελίτ. Αντίθετα, αυτή η μεταμοντέρνα πολυπολιτισμική χωρο-χρονικότητα είναι ικανή να λειτουργεί αποδιαιρθρωτικά, καθ' ότι είναι εγγενώς χωρίς ισχυρή ταυτότητα, μπορεί να διασπά τις εδαφικά προσδιορισμένες «παράδοσιακές» συλλογικότητες, να τις εμφανίζει «ξεπερασμένες», ακόμα και «αντιδραστικές» και, ως τέτοιες, αντικαταστάσιμες από νέες πολυσχιδείς, εκούσιες, οριζόντιες και δικτυακές, ευέλικτες υπερ-ατομικοκεντρικές εντάξεις. Οι τελευταίες θεωρούνται όχι απλώς επαρκείς προϋποθέσεις για το κοινωνικό ξεπάγωμα των ταυτοτήτων, αλλά και ευκαταίεες, αφού εμπεδώνουν μια πλουραλιστική θεώρηση των κοινωνικών αναπαραστάσεων και πρακτικών, και μάλιστα από θέσεις διεκδικούμενης αυτονομίας των φορέων τους. Μια τέτοια ερμηνευτική, η οποία στα μάτια μας μάς φαίνεται ότι αντιπροσωπεύει μάλλον μια ριζοσπαστικοποίηση του ιδεολογικά κυρίαρχου ερμηνευτικού σχήματος (νεο-φιλελεύθερου και

μετα-σοσιαλδημοκρατικού ταυτόχρονα) τομής και διαχείρισης της πραγματικότητας, στηρίζεται, ιδιαίτερα στην περί «πλήθους» θεματική, στην αξιωματική προϋπόθεση σύμφωνα με την οποία «δεν υπάρχει εννοιολογική ή πραγματική αντίφαση ανάμεσα σε μοναδικότητα και κοινή συνύπαρξη (commonality)»⁶⁰, δηλαδή, ανάμεσα σε αυτόνομους και εγγενώς, ταυτοτικά διακριτούς μεταξύ τους κοινωνικούς δρώντες και την κοινή συμβίωσή τους. Αν για την ύπαρξη ή μη εννοιολογικής αντίφασης μπορούμε να διαλεγόμαστε στο διηνεκές, η (γαλλική) πραγματικότητα, όπως ήδη είδαμε, μας προσφέρει το ακριβώς αντίθετο παράδειγμα: την ύπαρξη πραγματικών αντιθέσεων μεταξύ των «δύο λαών» («εθνικών» και «ξένων»), έτσι όπως αυτές οι αντιθέσεις κοινωνικο-πολιτικά εκφράζονται κατά την τελευταία εικοσαετία τουλάχιστον, την αδυναμία συνεύρεσής τους, αλλά και, ταυτόχρονα, την «αναχρονιστική» εμμένεια μιας θεσμικο-πολιτικά συγκροτημένης και ιδεολογικά ακόμα ενεργούς εθνικο-λαϊκής υποκειμενικότητας που, ακριβώς, αντιστέκεται. Αυτό που μία τέτοια πολυπολιτισμική προσέγγιση των γεγονότων αδυνατεί να κατανοήσει, είναι ότι το κοινωνικό ασανσέρ, η διαδικασία κοινωνικής κινητικότητας, έχει σταματήσει για όλους, όχι μόνο για τους (γάλλους) πολίτες ξενικής καταγωγής ή/και μουσουλμανικής θρησκείας. Και ότι, στο πλαίσιο αυτό, η επίκληση ενός διευρυνόμενου «κοινωνικού ρήγματος», το οποίο δεν μπορεί παρά να είναι εθνικο-τοπικά εγγεγραμμένο και εξίσου εθνικο-πολιτικά προσδιορισμένο, δεν είναι μία προπαγανδιστική «ρητορική πιρουέτα»,⁶¹ όπως έσπευσαν κάποιοι να επισημάνουν με αφορμή τα γεγονότα στα γαλλικά προάστια, αφασικών ρεπουμπλικανών, ή «προνομιούχων της République»,⁶² ακόμα και «ζηλωτών της République»,⁶³ οι οποίοι θέλουν να αποκρύψουν, υποβαθμίζοντάς την πολιτικά, μια πληθυντική νεο-κοινωνιακή πραγματικότητα, αλλά ο ίδιος ο σκελετός της κοινωνικο-πολιτικής ζωής, της κοινής συνύπαρξης. Ετσι, λόγω ακριβώς μιας αδυναμίας σύλληψης του πραγματικού, στο όνομα μιας ουσιαστικής πολυπλοκότητας, προτείνεται η νέα βασιλική οδός άτακτης φυγής προς τα εμπρός, ένας πέρα από αρχές πολυδιάστατος («δεξιός» και «αριστερός» ταυτόχρονα) προοδευτισμός, για τη θεραπεία της κατάστασης: πλουραλισμός, διαβούλευση, συμμετοχική δημοκρατία, καταδίκη των κοινωνικών «αρχαϊσμών», πάνω από όλα του ενός «αδιαίρετου λαού»,⁶⁴ αλλά και ενός δημοκρατικού κράτους, του μόνου ίσως μέσου το οποίο ως ένα σημείο θα μπορούσε να κοντράρει τα δυσμενή αποτελέσματα μιας υπερ-φιλελεύθερης παγκοσμιοποίησης, εξύμνηση της ευελιξίας, εργασιακής, ατομικής, ταυτοτικής. Σε ένα εξαιρετικά ενδιαφέρον κείμενό του, ο κατά τα άλλα αντι-ρεπουμπλικανός κοινωνιολόγος François Dubet ερμηνεύει ουσιαστικά τους «αντιφιλελεύθερους αγώνες» οι οποίοι αναπτύσσονται στη Γαλλία τα τελευταία χρόνια ως εθνικούς αγώνες επικεντρωμένους στην υπεράσπιση του ρεπουμπλικανικού κράτους.⁶⁵ Πέρα από μια πανσπερμία κορπορατιστικών αιτημάτων που αναδύονται, η ουσία αυτών των κινητοποιήσεων εγγράφεται, θα λέγαμε, σε ένα εθνικο-αντι(-νεο-)φιλελεύθερο φαντασιακό, που έχει επίκεντρό του το κράτος και κοινωνικά του στηρίγματα μεγάλες μερίδες των λαϊκών-μικροαστικών τάξεων. Άραγε, γιατί μία τόσο πλούσια και αναλυτική σκέψη, όπως η συγκεκριμένη μεταμοντέρνα-πολυπολιτισμική ανάγνωση τέτοιων κοινωνικών φαινομένων προσκρούει σε αυτή την αδυναμία κριτικής κατανόησης αυτής της εθνικο-λαϊκής εμμένειας, την οποία ο Dubet δεν θα διστάσει να την χαρακτηρίσει ακόμα και ως «ρεπουμπλικανικό λαϊκισμό»,⁶⁶ Γιατί, ειδικότερα, πολλοί λαλίστατοι κοινωνιολόγοι, και όχι

μόνο, αυτοί οι «μετα-μεσιανικοί διανοούμενοι» και «συμπτωματολόγοι του παρόντος»,⁶⁷ οι οποίοι στη διάρκεια των γεγονότων του περασμένου Νοεμβρίου στα γαλλικά προάστια βρήκαν την ευκαιρία να κατακεραυνώσουν το γαλλικό μοντέλο ενσωμάτωσης των ξένων,⁶⁸ το οποίο υποτίθεται ότι δεν αναγνωρίζει τις «διαφορές», τώρα σιώπησαν; Όσο και αν φαίνεται παράδοξο, ο λόγος αυτής της κατανοητικής ακηδίας οφείλεται, ακριβώς, στις ιδιότητες της ίδιας της αναλυτικής (τους) σκέψης: η αναλυτική σκέψη συγκρούεται, εδώ, με την κατανοητική αναγκαιότητα, γιατί η τελευταία δεν μπορεί παρά να είναι μόνο συνθετική. Η συγκεκριμένη χρήση της αναλυτικής σκέψης (οι γυναίκες, οι μετανάστες, κλπ.) είναι εξ' ορισμού ξένη, ακόμα και εχθρική προς κάθε απόπειρα ολοποίησης, προς κάθε θεωρούμενο ολιστικό παράδειγμα, με πρώτο ένα «ολικό κοινωνικό γεγονός»,⁶⁹ όπως αυτό εμφανίζεται να είναι το γαλλικό κοινωνικό κίνημα.

11. Μέσα σε ένα τέτοιο πλαίσιο μπορούμε και νομίζουμε ότι πρέπει να αποδεχθούμε καταρχήν και τουλάχιστον μία μινιμαλιστική συνάρτηση τεσσάρων παραγόντων⁷⁰ οι οποίοι σφραγίζουν με την αναμφισβήτητη θετικότητά τους το γαλλικό κοινωνικό κίνημα: α) το κίνημα αυτό βοήθησε στην ανάδειξη μιας ανυπόφορης κοινωνικής κατάστασης, η οποία δεν πλήττει μόνον τους νέους, αλλά ταυτόχρονα εκφράζει τη δυσφορία ευρέων τμημάτων της γαλλικής κοινωνίας,⁷¹ β) ανάδειξε μια μακροπρόθεσμα δημιουργική κινητοποιητική δυναμική σε μια χώρα για την οποία ορισμένοι θεωρούν ότι βρίσκεται σε «παρακμή», γ) επανέφερε εμπράκτως την αλληλεγγύη της κοινής συμβίωσης, του να ζούμε «όλοι μαζί», εν μέσω μιας σειράς κοινοτιστικών εκτροπών που απειλούν να βαλκανιοποιήσουν τη γαλλική κοινωνία, στο όνομα ενός «δικαιώματος στη διαφορά», δ) έδειξε, ιδιαίτερα και μετά την απόσυρση του ΣΠΠ, με παιδαγωγικό-πολιτικό τρόπο, σε ορισμένους «μειονοτικούς» πληθυσμούς των γαλλικών προαστίων ότι μια ειρηνική μαζική κινητοποίηση μπορεί να είναι περισσότερο αποτελεσματική από την άσκηση ενός μηδενιστικού «μειονοτικού αντάρτικου». Πλάι σε αυτούς τους παράγοντες μπορούμε να προσθέσουμε και άλλους δύο: το κοινωνικό κίνημα τείνει να επαναφέρει μια κλασική κοινωνικο-πολιτική διαίρεση αριστεράς/δεξιάς, όπου ο πρώτος πόλος επιφορτίζεται με το μείζον καθήκον να βρει αξιόπιστες λύσεις ως προς το ζήτημα της κοινωνικής και οικονομικής ασφάλειας, ενώ ο δεύτερος βλέπει τις πρακτικές του να βαλτώνουν μέσα σε ένα ηθικό νεο-συντηρητικό δόγμα αυταρχισμού και της παρεπόμενης κατοχύρωσης της δημόσιας τάξης,⁷² το κοινωνικό κίνημα συνεισέφερε στο να αλλάξει η ματιά της κοινής γνώμης, όπως αυτή η ματιά δομείται και προβάλλεται μέσα και από τα ΜΜΕ, απέναντι στο τι είναι «εφικτό», τι είναι «φυσικό», και τι «παράλογο», τι είναι «σύγχρονο» και τι «ξεπερασμένο», δείχνοντας ότι σε μεγάλο βαθμό αυτοί οι προσδιορισμοί είναι κοινωνικά και ιδεολογικά προσδιορισμένοι. Ένα πραγματιστικό κίνημα έδωσε τη μάχη του στο πεδίο του πραγματικού, τροποποιώντας τους όρους πρόσληψης του τελευταίου.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Βλ. αναλυτικότερα, Pascal Perrineau (επιμ.), *Le vote européen 2004-2005. De l'élargissement au référendum français*, Παρίσι, Presses de la Fondation Nationale des Sciences Politiques, 2005, Κεφ. 9, σ. 229-244.
2. Ο Pascal Perrineau θα χαρακτηρίσει το «όχι» στο ευρωσύνταγμα ως «πλειοψηφικά εθνική ψήφο» και, στο πλαίσιο αυτό, θα παρατηρήσει την διαχρονικά αυξανόμενη «αριστεροποίηση» αυτού του λαϊκού και μικροαστικού κα-

τά βάση κοινωνικο-εκλογικού ακροατηρίου που συνέχει αυτή την «άρνηση», ο.π., σ. 242, 243.

3. Βλ. *Le Monde*, 29/3/2006 (οι ανωτέρω αριθμοί είναι αυτοί που ανακοινώνονται κάθε φορά από τις συνδικαλιστικές οργανώσεις).
4. Βλ. *Libération*, 5/4/2006. Κατ' άλλους, ο αριθμός των διαδηλωτών ανήλθε στα 3,1 εκατομμύρια, βλ. *L'Humanité*, 5/4/2006.
5. Βλ. τη συνέντευξη της ιστορικού των κοινωνικών κινημάτων Danielle Tartakowski, «La mobilisation de rue s'est affirmée comme un référendum», *L'Humanité*, 19/4/2006.
6. Βλ. *Le Monde*, 17/3/2006.
7. Πέρα, δηλαδή, από την ενδεχόμενη μεσοπρόθεσμη οικειοποίησή της από το Γαλλικό Σοσιαλιστικό Κόμμα..., βλ. και τη σχετική συνέντευξη του πολιτολόγου Jacques Capdevielle, «Au-delà de la crise de la démocratie représentative, une forte demande de débat politique», *L'Humanité*, 15/4/2006.
8. Βλ. Emmanuel Todd, «L'égalité: une passion française», *Problèmes Politiques et Sociaux, La France face à la mondialisation*, La Documentation Française, τχ. 920, Ιανουάριος 2006, σ. 87-89 (πρώτη δημοσίευση: «The French Exception», *Newsweek*, 23/6/1997).
9. Βλ. Νίκου Προκόβα, «Αντίο Συμβόλαιο Προσωρινής Πρόσληψης!», *Η Κυριακάτικη Αυγή* («Ενθέματα»), 9/4/2006. Μια ενδιαφέρουσα κριτική περιγραφή των κινητοποιήσεων και των αιτημάτων της μας προσφέρει και το άρθρο της Ιλεάνας Μορώνη, «Οποιοι σπέρνει ανέχεια θερίζει θύελλες», *Η Αυγή* («Ενθέματα»), 16/4/2006.
10. Βλ. και τις σχετικές παρατηρήσεις του Denis Sieffert, «Une crise de démocratie», *Politis*, 23/3/2006.
11. Σύμφωνα με σχετικές δημοσκοπήσεις, ένα 71% του πληθυσμού εκτίμησε ότι η τηλεοπτική παρέμβαση του Γάλλου προέδρου θα «ριζοσπαστικοποιήσει» το κίνημα κατά του ΣΠΠ, βλ. *Le Monde*, 4/4/2006.
12. Βλ. και Κώστα Βεργόπουλου, «Η αβεβαιότητα της εργασίας, το μέγα ζήτημα της εποχής μας. Με αφορμή τα όσα συμβαίνουν στη Γαλλία», *Ελευθεροτυπία*, 17/3/2006.
13. Βλ. François de Singly, «Une régression anti-individualiste», *Libération*, 29/3/2006.
14. Βλ. Axel Honneth, «Le CPE 'bat en brèche les attentes de reconnaissance du travailleur'», *Le Monde*, 2/4/2006. Αναλυτικότερα για τη θέση της εργασίας, σύμφωνα με τον Α. Χόνετ, στην κατάκτηση της κοινωνικής εκτίμησης, βλ. Αξελ Χόνετ, *Από την επικοινωνία στην αναγνώριση. Για την ανανέωση της κριτικής θεωρίας*, Μετάφραση-Εισαγωγή: Κωνσταντίνος Καβουλάκος, Αθήνα, Πόλις, 2000, σ. 199-202. Για την έννοια του κοινωνικού στάτους («staut social»), βλ. και Dominique Schnapper, *Contre la fin du travail*, Παρίσι, Textuel, 1997, σ. 48-51. Η αναγνώριση της σημασίας που παίζει το «κοινωνικό στάτους» φαίνεται ότι αρχίζει να γίνεται αποδεκτή και από ορισμένους οι οποίοι ήταν περισσότερο ή λιγότερο οπαδοί του ΣΠΠ, βλ. ενδεικτικά τη συνέντευξη του κοινωνιολόγου Philippe d'Iribarne, «CPE: une étrangeté française», *Le Nouvel Observateur*, 13-19/4/2006.
15. Δανειζόμαστε τον όρο από την (ρεπουμπλικανή) κοινωνιολόγο Dominique Schnapper, όρος που υποδεικνύει μία ορατή προοπτική «ταπείνωσης του ανέργου, καθημερινής έγνωσης, αποδυνάμωσης των κοινωνικών ανταλλαγών οι οποίες ενίοτε απολήγουν στην απόλυτη μοναξιά.», βλ. Dominique Schnapper, *Contre ...*, ό.π., σ. 54.
16. Με την έννοια αυτή αδυνατούμε να συλλάβουμε την επί της ουσίας διάκριση την οποία επιχειρεί να εισάγει ο κοινωνιολόγος Michel Maffesoli, όταν εκτιμά ότι η κινητοποίηση κατά του ΣΠΠ δεν έχει επίκεντρό της την «εργασία», αλλά τη «χαρά της δημιουργίας», βλ. Michel Maffesoli, «Le cri», *Marianne*, 8-14/4/2006.
17. Γι αυτή την ιδιαίτερα εύγλωττη και ουσιώδη ταύτιση της ορολογίας των εκπροσώπων τόσο του νεοφιλελεύθερου όσο και του μετα-σοσιαλδημοκρατικού «μεταρρυθμιστικού» ρεύματος, βλ. αντίστοιχα, Jacques Marseille, «Plus que la réforme, 'la rupture est consubstantielle à notre histoire'», *Le Monde*, 26-27/3/2006· Zaki Laidi, «CPE, le bonapartisme en creux», *Libération*, 27/3/2006.

18. Βλ. Ανδρέας Πανταζόπουλος, «Αντί-Μάης», *Ελευθεροτυπία*, 22/3/2006. Για μια εξαιρετική, κατά τη γνώμη μας, κριτική εννοιολογική και πολιτική δεξίωση της «κοινωνίας του ρίσκου» (κατηγορία σμιλευμένη από τον Γερμανό κοινωνιολόγο Ούλριχ Μπεκ-Ulrich Beck), βλ. Pierre-André Taguieff, *Résister au bougisme. Démocratie forte contre mondialisation technomarchande*, Παρίσι, Mille et Une Nuits, 2001, σ. 174-175 (ελλ. μετ.: *Παγκοσμιοποίηση και Δημοκρατία*, Μετάφραση: Νίκος Κούρκουλος, Αθήνα, Εκδόσεις του Εικοστού Πρώτου, 2002, σ. 169-170).
19. Βλ. Jean-Pierre Le Goff, «Hypothèses pour comprendre le chaos ambiant», *Le Débat*, τχ. 26, Σεπτέμβριος-Οκτώβριος 2003, σ. 4-24 (σ. 23).
20. Βλ. Νικόλας Σεβαστάκης, «Μια νίκη κατά του ευέλικτου δεσποτισμού», *Η Εποχή*, 16/4/2006.
21. Αναφέρεται σε Philippe Bernard, «La droite a perdu la jeunesse...mais la gauche ne l' a pas retrouvée», *Marianne*, 25-31/3/2006.
22. Ο αμυντικός χαρακτήρας του κινήματος που εδώ εμείς εντοπίζουμε, θεωρείται από τον Michel Vakaloulis ως γενικότερο χαρακτηριστικό του γαλλικού κοινωνικού κινήματος των τελευταίων ετών, βλ. Michel Vakaloulis, «Les possibilités politiques de l' action collective», σε Pierre Cours-Salies, Jean Lojkin et Michel Vakaloulis, *Nouvelles luttes des classes*, Παρίσι, PUF, 2006 (υπό έκδοση), σ. 81.
23. Και όχι βέβαια με μια ορισμένη θεωρούμενη απαξιωτική («δεξιά») έννοια του όρου «συντηρητικός», που ορισμένοι μη Γάλλοι πολιτικοί αναλυτές επιχειρούν να του αποδώσουν, βλ. ειδικότερα τις μεταφρασμένες από τον μη γαλλικό τύπο, υποτιμητικές στην πλειονότητά τους για το γαλλικό κοινωνικό κίνημα, αναλύσεις που δημοσιεύονται στην εβδομαδιαία εφημερίδα *Le Courrier International*, τχ. 803, 23-29/3/2006, σ. 36-42.
24. Τέτοια είναι και η θέση του διάσημου αμερικανού κοινωνιολόγου Ρίτσαρντ Σέννεττ ο οποίος θεωρώντας ότι το ΣΠΠ συνιστά «πρόγευση» για το τι θα ακολουθήσει..., και υποβάλλοντας τη θέση ότι μια ορισμένη «αχρηστία» του εργαζόμενου τείνει «να γίνει πραγματικότητα», θα καλέσει την (γαλλική) αριστερά, αλλά και τα («συντηρητικά» γαλλικά) συνδικάτα να «διαχειρισθούν» με «επινοητικό» τρόπο τις οικονομικές και τεχνολογικές αλλαγές στο όνομα του «γενικού συμφέροντος», βλ. Richard Sennett, «La France en avant première», *Libération*, 1/4/2006.
25. Βλ. Jean-Pierre Le Goff, Paul Thibaud, Henri Weber, «Où va la gauche française? II», *Le Débat*, ό.π., σ. 42-45 (σ. 43).
26. Βλ. μεταξύ άλλων και τη συνέντευξη της ηγετικής φιγούρας της τροτσκιστικής Επαναστατικής Κομμουνιστικής Λίγκας (LCR) Αλαίν Κριβίν στην εβδομαδιαία εφημερίδα *Η Εποχή* (συνέντευξη στον Γιώργο Αλεξανδρινό), 2/4/2006.
27. Βλ τη συνέντευξη-συζήτηση της Ανίκ Κουπέ (Annick Coupré) στο δικτυακό φόρουμ του *Nouvel Observateur*, 28/3/2006.
28. Αντίθετα απ' ό,τι φαίνεται να πιστεύει στο σημείο αυτό ο Κώστας Βεργόπουλος, «Ο μύθος της Γαλλίας μιλάει για όλους», *Ελευθεροτυπία*, 22/3/2006.
29. Βλ. τη σχετική ερμηνεία για το κίνημα του '95 του Pierre-André Taguieff, *La République menacée*, Παρίσι, Textuel, 1996, σ. 92, όπου ο συγγραφέας αναφέρει σχετικά: «Το νόημα των απεργιών του Δεκέμβρη του 1995 ήταν αδιαχώριστα κοινωνικό και εθνικό».
30. Βλ. Michel Vakaloulis, «Les mouvements sociaux à l' épreuve du politique», στο Pierre Cours-Salies et Michel Vakaloulis, *Les mobilisations collectives. Une controverse sociologique*, Παρίσι, Actuel Marx/PUF, 2003, σ. 81-106 (σ. 88). Δύο από τα σημαντικότερα χαρακτηριστικά εκείνου του κινήματος: η διεκδικητική και συμμετοχική του διάσταση, καθώς και η απόπειρά του να αμφισβητήσει για πρώτη φορά τη νεο-φιλελεύθερη «συντηρητική επανάσταση», βλ. Michel Vakaloulis, Jean-Marie Vincent, Pierre Zarka, *Vers un nouvel anticapitalisme. Pour une politique de l' émancipation*, Παρίσι, Éditions du Félin, 2003, σ. 117, 121. Για μια εξαιρετικά ενδιαφέρουσα έρευνα πεδίου εκείνου του κινήματος, βλ. μεταξύ άλλων και Sophie Bérout, René Mouriaux (επιμ.), *Le souffle de Décembre. Le mouvement de Décembre 1995. Continuités, singularités, portée*, Παρίσι, Éditions Syllepse, 1997. Για τις μείζονες αναδιατάξεις που αυτή η κινητοποίηση επέφερε στο χώρο των διανοουμένων, ένα μέρος των οποίων υποστήριξε «κριτικά» το εν λόγω «σχέδιο Ζυππέ», ενώ ένα άλλο το απέρριψε, βλ. την εξαιρετικά ενδιαφέρουσα κριτική μελέτη των J. Duval, C. Gaubert, F. Lebaron, D. Marchetti, F. Pavis, *Le «décembre» des intellectuels français*, Παρίσι, Liber/Raisons d' Agir, 1998.
31. Βλ. Jean Baudrillard, «Place aux événements voyous», *Libération*, 14/4/2006.
32. Στο ίδιο.
33. Στο ίδιο.
34. Βλ. επ' αυτού και σχετική συνέντευξη του Michel Vakaloulis, « Pour les jeunes, ce conflit est une socialisation politique accélérée », *L' Humanité*, 4/4/2006.
35. Στο πλαίσιο αυτό, η κοινωνιολόγος Anna Muxel θα κάνει λόγο για «αρνητική πολιτικοποίηση» στηριζόμενη κυρίως στην απουσία θετικών εναλλακτικών λύσεων από την πλευρά των κινητοποιούμενων, βλ. Anna Muxel, «On est politisé négativement, même quand le statu quo est peu défendable», *Le Monde*, 15/3/2006.
36. Βλ. Henri Weber, «L' avènement de la génération réaliste», *Libération*, 6/4/2006.
37. Βλ. ειδικότερα, Pierre-André Taguieff, *L' effacement de l' avenir*, Παρίσι, Galilée, 2000, σ. 383.
38. Βλ. Luc Ferry, «Saturées de peur, nos démocraties deviennent ingouvernables», *Le Figaro*, 6/4/2006. Το ίδιο εσφαλμένη είναι, κατά τη γνώμη μας, και η σχετική διαπίστωση του κοινωνιολόγου Jean-Pierre Le Goff, «Les lendemains de la révolte», *Le Nouvel Observateur*, 20/4/2006.
39. Βλ. Denis MacShane, «Pourquoi j' ai cessé d' admirer la France», *Le Figaro*, 22/4/2006.
40. Ας μας επιτραπεί να παραπέμψουμε στο Ανδρέας Πανταζόπουλος, *Η Γαλλία φλέγεται; Η εξέγερση των προαστίων*, Αθήνα, Πόλις, 2005. Σύμφωνα με τον κοινωνιολόγο Jean-Pierre Le Goff, αυτή η βία δεν οφειλόταν στην ανεργία και τη φτώχεια, αλλά στις «ταυτοτικές αποδομήσεις» μερίδων αυτού του εξεγερμένου πληθυσμού, βλ. Jean-Pierre Le Goff, «Violences dans les banlieues: regarder la réalité en face », στον δικτυακό τόπο του Observatoire du communautarisme (www.communautarisme.net).
41. Τέτοια, παραδείγματος χάρη, είναι η πρόσληψη των γεγονότων του Νοεμβρίου του 2005 στα γαλλικά προάστια από τον κοινωνιολόγο Alexandre Pietre, «Les grandes 'émotions' de novembre 2005. Perspectives pour un résistible nouvel échec politique à gauche», *Mouvements*, τχ. 43, Ιανουάριος-Φεβρουάριος 2006, σ. 122-130 (σ. 125-127).
42. Αυτή τη διατύπωση χρησιμοποιεί η ανθρωπολόγος Λεϊλά Σαϊντ, Επιτετραμμένη της Παλαιστινιακής Αρχής στη Γαλλία από το 1993 μέχρι το 2005, για να χαρακτηρίσει το «ιστορικό κίνημα εξέγερσης» στα γαλλικά προάστια, βλ. Leila Shahid, Michel Warschawski, Dominique Vidal, *Les banlieues, le Proche-Orient et nous*, Παρίσι, Les Éditions de l' Atelier, 2006, σ. 126.
43. Βλ. Ανδρέας Πανταζόπουλος, *Η Γαλλία φλέγεται;...*, ό.π., σ. 13. Βλ. επίσης τη σχετική συζήτηση-τρογγυλό τραπέζι των Jacques Donzelot (κοινωνιολόγου), Philippe Estèbe (γεωγράφου), Marie-Christine Jaillet (γεωγράφου) και Hugues Lagrange (κοινωνιολόγου), «Nuits de novembre 2005. Géographie des violences», *Esprit*, τχ. 12, Δεκέμβριος 2005, σ. 5-21 (σ. 6-7).
44. Την επισήμανση αυτή καταθέτει ο Pierre-André Taguieff, επισήμανση η οποία στη γενικότητά της περιλαμβάνει ουσιαστικά το σύνολο της αντικοινωνικής συμπεριφοράς που επιδεικνύει εκείνο το τμήμα της νεολαίας το οποίο για μη προφανείς πολιτικούς λόγους επιδίδεται επιπλέον και σε βίαιες συμπεριφορές, βλ. σχετική δήλωση του Pierre-André Taguieff στο εβδομαδιαίο περιοδικό *Marianne*, 13-19 Μαΐου 2006, σ. 69-70.
45. Επ' αυτού, βλ. την κριτική σε ορισμένες βίαιες πρακτικές μικρής μερίδας των κινητοποιούμενων των Michael Prazan et Jacques Tarnero, «Sociologie de la misère, misère de la sociologie», *Le Figaro*, 18/4/2006. Παραθέτουμε ασχολίαστη την ακόλουθη δημοσιογραφική περιγραφή που αφορά τους «ταραξίες» των προαστίων: «Το φαινόμενο των 'ταραξιών' από τα προάστια (οι οποίοι δεν έχουν καμία σχέση με τον αναρχο-αριστερισμό) δείχνει, ή

- επιβεβαιώνει, τη γέννηση και την ανάπτυξη, στο περιθώριο της νεανικής εξέγερσης, ενός ακοινωνικού και παραβατικού προσανατολισμού, εκούσια ρατσιστικού, ριζικά εχθρικού στις συνδικαλιστικές οργανώσεις και στη συλλογική δράση, ο οποίος, μακράν από του να εκφράζει συγκεχυμένα έναν εντοπισμένο πολιτικό λόγο, όπως ορισμένοι ακροαριστεροί κοινωνιολόγοι επιχειρούν να εξηγήσουν, συγγενεύει με την παρέκκλιση που μεγέθυσε, στη δεκαετία του '30, τις γραμμές των φασιστοειδών οργανώσεων», βλ. *Marianne*, 15-21/4/2006, σ. 17-18. Για τον Pierre-André Taguieff, η έκρηξη αυτού του τύπου βίας δεν έχει σε τίποτα να κάνει με τη βία των αποκαλούμενων νέων «επικίνδυνων τάξεων», ούτε με τη βία μιας νέας φουρνιάς «ηρώων», βλ. τη σχετική δήλωση του Pierre-André Taguieff, *ο.π.*.
46. Βλ. τη συνέντευξη του πολιτολόγου Christophe Bourseiller, «La banlieue ne s' est pas mobilisée», στο δικτυακό τόπο του *L' Express*, 15/3/2006.
47. Η επισήμανση για μια ορισμένη άγρια, αλλά, παρ' όλα αυτά, «πολιτική» ανάδυση του νεανικού «λαού» των προαστίων γίνεται και από τον κοινωνιολόγο Denis Merklen, «Paroles de pierre, images de feu. Sur les événements de novembre 2005», *Mouvements*, *ό.π.*, σ. 131-137 (σ. 132). Την πολιτική σημασία των εν λόγω γεγονότων υπερασπίζεται και το κείμενο των Παύλου Χατζόπουλου και Ελένης Καμπούρη, «Οδοί διαφυγής στην εξέγερση των γαλλικών προαστίων», *Θέσεις*, τχ. 95, Απρίλιος-Ιούνιος 2006, σ. 23-36 (σ. 24). Για μια αντίθετη ερμηνευτική προσέγγιση ως προς την «πολιτικότητα» των εν λόγω γεγονότων, βλ. και Ανδρέας Πανταζόπουλος, *Η Γαλλία φλέγεται...*, *ό.π.*.
48. Έτσι, μοιάζει να διαψεύδεται, για την ώρα τουλάχιστον, η πρόβλεψη του γνωστού ανθρωπολόγου και κοινωνιολόγου Εμμανουέλ Τόντ, σύμφωνα με την οποία οι δύο αυτοί λαοί σύντομα θα συναντηθούν, βλ. Ανδρέας Πανταζόπουλος, *Η Γαλλία φλέγεται...*, *ό.π.*, σ. 44.
49. Μια τέτοια προσέγγιση προκρίνει η ιστορικός Carole Bitoun, «Un mouvement de périphérie contre le centre», *Libération*, 17/3/2006.
50. Την (λέξη) «ασθένεια», και μάλιστα σε «χρόνια» μορφή, διαγιγνώσκει και χρησιμοποιεί ο Χ. Κ. Τσούκας προκειμένου να περιγράψει, με αφορμή πάντα το γαλλικό κοινωνικό κίνημα, τις «ταραχές» (ούτε η λέξη αυτή φαίνεται να είναι τυχαία...) που έλαβαν χώρα κατά του ΣΠΠ, βλ. Χαρίδημου Κ. Τσούκα, «Η ανασφάλεια και ο φόβος της αλλαγής», *Το Βήμα*, 31/3/2006. Την ίδια γραμμή ακολουθεί και ο Ανδρέας Ανδριανόπουλος ο οποίος θα κάνει λόγο για την «κατάντια» της Γαλλίας, βλ. Ανδρέας Ανδριανόπουλος, «Τι μέλλον έχει η χώρα;», *Ελευθεροτυπία*, 27/3/2006. Στο ίδιο μήκος κύματος, αν και με σαφώς ηπιότερες διατυπώσεις από αυτές του Χ. Κ. Τσούκα, κινείται και το άρθρο του Λουκά Τσούκαλη, «Ελλάς-Γαλλία-Συμμαχία», *Η Καθημερινή*, 9/4/2006. Για τη διακινούμενη περί «ασθένειας» κατηγορία, βλ. το κριτικό άρθρο του Ignacio Ramonet, «Malade la France?», *Le Monde Diplomatique*, Απρίλιος 2006.
51. Βλ. Pierre-André Taguieff, *L' effacement...*, *ό.π.*, σ. 81.
52. Βλ. ενδεικτικά Michel Rocard, «Mauvais réflexes d' une société qui a peur», *Le Monde*, 30/3/2006· Luc Ferry, *ό.π.*
53. Αυτός ο ουσιώδης για τη λειτουργικότητα του νέου μοντέλου «κοινωνικής συνοχής» κατακερματισμός ενίοτε αποκρύπτεται, ενώ επισείεται το φόβητρο του «παλαιού» κατακερματισμού, αυτού που στηρίζεται στις λεγόμενες πελατειακές σχέσεις και στην κάθετη και συγκεντρωτική αντίληψη της πολιτικής που εκβάλλουν στον «συντηρητισμό», βλ. Θάνου Βερέμη, «Ριζοσπαστισμός και κλεφταρματολισμός», *Η Καθημερινή*, *ό.π.*
54. Βλ. το εισαγωγικό κείμενο της Clémentine Autain στον συλλογικό τόμο τον αφιερωμένο στην εξέγερση των γαλλικών προαστίων, *Banlieues, lendemains de révolte*, Παρίσι, Regards/La Dispute, 2006, σ. 9-15 (σ. 13-14).
55. Σύμφωνα με τα λόγια ενός από τους θεσμικούς «ηγέτες» του φοιτητικού κινήματος (της UNEF, της γαλλικής ΕΦΕΕ) «ο φόβος του αύριο έρχεται να ακρωτηριάσει τον φυσικό δυναμισμό» της νεολαίας: «Η απασχόληση, που παλιότερα σήμαινε τη μετάβαση σε έναν ενήλικο κόσμο, τώρα έγινε 'ευκαιρία', σε τέτοιο σημείο που θα έπρεπε κανείς να αποδεχθεί όλες τις προϋποθέσεις της, ακόμα και τις πιο ταπεινωτικές», βλ. Bruno Julliard, «Ce que nous voulons», *Libération*, 30/3/2006.
56. Βλ. Robert Castel, «Le brouillage des classes sociales», Forum Européen, *Classes sociales : retour ou renouveau ?*, Παρίσι, Syllepse, 2003, σ. 11-20 (σ. 20, η υπογράμμιση δική μου).
57. Βλ. Alain Bertho, «Bienvenue au 21e siècle!», στο συλλογικό *Banlieues, lendemains...*, *ό.π.*, σ. 29-42 (σ. 33, 37).
58. Αυτό είναι το συμπέρασμα στο οποίο καταλήγει ο πολυπολιτισμικός κοινωνιολόγος Michel Wieviorka, «Leçons et illusions de la forte mobilisation contre le CPE», *Le Figaro*, 6/4/2006.
59. Βλ. την ανάλυση του ιστορικού (και μετα-σοσιαλδημοκράτη) Thierry Pech, «Une volonté d' héroïsme un peu pathétique», *Libération*, 30/3/2006.
60. Βλ. αναλυτικότερα, Michael Hardt, Antonio Negri, *Multitude. Guerre et démocratie à l' age de l' empire*, Παρίσι, La Découverte, 2004, σ. 131.
61. Βλ. τη συνοπτική μελέτη του συγγραφέα, οικονομολόγου και φιλόσοφου Yann Moulier Boutang, διευθυντή της γαλλικής επιθεώρησης *Multitudes*, ο οποίος υπερασπίζεται ηθικά και πολιτικά, μέσα σε ένα ιδεολογικό πλαίσιο ιδιαίτερα επηρεασμένο από τις σχετικές περί «πλήθους» επεξεργασίες του Τ. Νέγκρι, τα γεγονότα (το «συμβάν», σύμφωνα με τον Boutang) του προηγούμενου Νοεμβρίου στα γαλλικά προάστια, Yann Moulier Boutang, *La Révolte de banlieues ou les habits nus de la République*, Éditions Amsterdam, 2005, σ. 38.
62. Βλ. François Dubet, «Le retour à l' ordre, et après ?», στο συλλογικό *Banlieues, lendemains...*, *ό.π.*, σ. 57-68 (σ. 68).
63. Βλ. François Gèze, «Les 'integristes de la République' et les émeutes de novembre», *Mouvements*, τχ. 44, Μάρτιος 2006.
64. Έτσι, για τον φιλελεύθερο φιλόσοφο Pierre Manent, οι μαζικές διαδηλώσεις της νεολαίας και των εργαζομένων συνιστούν «σκηνοθεσία της παντοδυναμίας του λαού, μύχιο συναίσθημα της αυξανόμενης αδυναμίας μας», βλ. Pierre Manent, «Nous sommes devenus les plus insincères des Européens», *Le Figaro*, 29/3/2006.
65. Βλ. François Dubet, *ό.π.*, σ. 62-64.
66. Στο ίδιο, σ. 64.
67. Βλ. Pierre-André Taguieff, *L' effacement...*, *ό.π.*, σ. 423.
68. Βλ. σχετικά επ' αυτού Ανδρέας Πανταζόπουλος, *Η Γαλλία φλέγεται...*, *ό.π.*, σ. 45-56.
69. Την εν λόγω διατύπωση χρησιμοποιεί σε σχετική του συνέντευξη ο Μισέλ Βακαλούλης για να χαρακτηρίσει το γαλλικό κοινωνικό κίνημα των τελευταίων ετών, όχι μόνο το συγκαιρινό κίνημα των φοιτητών και των μαθητών ενάντια στο ΣΠΠ, βλ. *Η Κυριακάτικη Αυγή* (συνέντευξη στην Ελένη Τσερεζόλε), 25/3/2006.
70. Τους παράγοντες αυτούς επικαλείται ο Jean-François Kahn, «Pourquoi ça va péter...Faut-il s' en réjouir?», *Marianne*, *ό.π.*
71. Βλ. και τη σχετική συνέντευξη του κοινωνιολόγου Serge Paugam, «Une angoisse diffuse de toute la société salariale», *Libération*, 27/3/2006. Επίσης, βλ. τη συνέντευξη του κοινωνιολόγου Eric Aeschmann, «Une souffrance face à l' absence de projection vers un avenir positif», *Libération*, 27/3/2006.
72. Βλ. τη σχετική συνέντευξη του πολιτολόγου και εκλογικού αναλυτή Stéphane Rozès, «La vraie question, pour les individus, reste celle de la sécurisation économique et sociale», *L' Humanité*, 6/4/2006.